

Men det blev krig ändå

På vilket sätt kom då i slutänden antikrigsrörelsen att påverka utvecklingen? Kriget bröt ju i vilket fall som helst ut. Det är sant. Men trycket på politiska ledare, inte minst i Europa, växte markant med protesterna och var otvivelaktigt en orsak till att länder som Tyskland och Frankrike så tydligt satte sig på tvären. I Sverige tvingades regeringen under vintern att förtydliga sin lågmälda linje, dvs. att det hela var en fråga för FN:s säkerhetsråd. Efter 15 februari svängde den socialdemokratiska ledningen. Inför demonstrationerna hade partiledningen uppmanat kritiska s-representanter att inte delta aktivt. Nu försökte man i stället bli en del av proteströrelsen. När kriget väl bröt ut fördömdes det av utrikesminister Anna Lindh som ett brott mot folkrätten. Men spänningarna mellan antikrigsrörelsen och regeringen bestod. Krigsmotståndarna krävde att regeringens ord skulle omsättas i handling i FN. Andra pekade på pågående vapenleveranser till USA och Storbritannien. "Göran Persson hycklare!" blev ett av slagorden, och i Stockholm buades biståndsminister Jan O. Karlsson ut när han skulle tala under en av demonstrationerna.

Nu blev det ett kort krig. När Saddam Husseins staty föll i Bagdad påbörjades en efterkrigsdebatt som gått som en berg- och dalbana. Först anklagades fredsrorelsen för att vara en enda stor bluff. Kriget blev ingen massaker. Det irakiska folket var befriat från diktaturens ok. Under sommaren förändrades emellertid tongångarna. Irak såg inte ut som ett befriat land, snarare som ett land i kaos. Saddam Hussein var fortfarande på fri fot, inga massförstörelsevapen dök upp, den humanitära situationen var usel, listan på döda och sårade amerikanska soldater fortsatte att stiga – trots att Bush förklarade kriget avslutat. Självmoordsbombare och attentatsmän tycktes dyka upp från alla möjliga håll och riktade in sina attacker mot allt tyngre mål.

Sedan dess har både Blair och Bush ansatts allt

JEROME DELAY/AP PHOTO/PRESSENS BILD

hårdare på hemmaplan. De ursprungliga motiven för kriget, vilka hela tiden tycktes förändras, från terrorbekämpning och global säkerhet till humanitär intervention och befrielse, ifrågasattes starkt. För Blair låg en regeringskris inte långt borta, och i USA sjönk stödet för Bushs Iraklinje. I Sverige började också liberala skribenter ta avstånd från dem som hejat på kriget. Internationella opinionsundersökningar visade åter, precis som i januari, en stark motvilja mot Irakkriget. Antikrigsrörelsen lyckades aldrig stoppa kriget – den striden vann Bushregeringen. Men deras djupaste farhågor – själva huvudargumenten mot kriget – ser tyvärr ut att besannas. Risken för terrorism har knappast minskat. Och säkerheten, i Mellanöstern och i resten av världen, tycks inte ha ökat. Det går att bomba bort en diktator. Men det är betydligt svårare att bomba bort terrorism, för att inte tala om att bygga demokrati och varaktig fred. ●

DN 24 mars

Ett amerikanskt flygplan blev nedskjutet, och irakiska soldater letade efter piloten i Tigris. Samma bild publicerades i både Dagens Nyheter och Svenska Dagbladet. Anledningen till detta var säkert att händelsen i sig var viktig för rapporteringen, men också för att bilden är intressant. Den blir gåtfull exempelvis genom männen i förgrunden som ser ut att delta i någon sorts rituellt bad snarare än att de letar efter en fiende.

Det nya Irak

När statyn av Saddam Hussein på Paradistorget i centrala Bagdad revs ner i mars 2003 var det en symbol för att det gamla Irak med Bathpartiet hade gått i graven. Om perioden före kriget präglades av diskussioner kring vapeninspektioner och eventuellt användande av våld gentemot Irak har fokus förflyttats till hur det nya Irak ska växa fram.

Mark Klamberg vid Svenska FN-förbundet tar upp förutsättningarna för det nya Irak.

När nu i december 2003 ännu inga massförstörelsevapen har hittats har det blivit ännu viktigare för de krigförande länderna USA och Storbritannien att legitimera sin närvaro genom att säkra en återuppbyggnad och demokratisering av Irak.

Ockupation

USA, Storbritannien och övriga allierade har efter krigsslutet utövat styret över Irak genom ockupations-

myndigheten Coalition Provisional Authority (CPA). Det styrande rådet med 25 medlemmar, vilket skapades på initiativ av CPA, ska representera landets olika etniska och religiösa grupper.

Ockupationen av Irak och byggandet av det nya Irak kan jämföras med liknande ansträngningar till nationsbyggande. Under en övergångsperiod administrerade FN Östtimor genom UNTAET. På Balkanhalvön har ansvaret varit delat mellan olika organisationer, från NATO till EU, OSSE och FN. I

Afghanistan har NATO tagit på sig ansvaret för säkerheten i och runt Kabul. USA har med hjälp av egna trupper bedrivit jakt på talibananhängare och al-Qa'ida i övriga delar av Afghanistan. På Balkanhalvön, i Östtimor och i Afghanistan har USA bidragit med personal och resurser. Skillnaden i Irak är graden av det amerikanska engagemanget där USA har behållit det övergripande ansvaret och kontrollen.

Efter Saddam Husseins fall har den amerikanska trupp närvaron skurits ner, men inte i den takt som USA önskat och beräknat före kriget. I december fanns fortfarande runt 130 000 amerikanska soldater i Irak. Det civila styret i Irak leddes först av den då pensionerade generallöjtnanten Jay Garner, som tidigt ersattes av diplomaten Paul Bremer. Amerikansk osäkerhet i ansträngningarna att stabilisera situationen i Irak har orsakat löpande förändringar av ledningen. Det förefaller utspela sig en löpande maktkamp mellan Vita huset, utrikesdepartementet och Pentagon.

Om USA:s agerande före angreppet mot Irak kan beskrivas som ett ökat avståndstagande till FN kan den efterföljande perioden av ansträngningar för att stabilisera situationen i Irak förknippas med ett närmande till FN. Det beror på svårigheterna dels att finansiera återuppbyggnaden, dels att vinna stöd hos

det styrande rådet i Irak att före 15 december 2003 ta fram en tidsplan för skapandet av en ny konstitution och hållandet av allmänna val under denna konstitution. Resolutionen manar FN:s medlemsländer att ge bidrag under givarkonferensen i Madrid och att delta i uppbyggandet av en irakisk poliskår. FN:s säkerhetsråd godkände inrättandet av en multinationell styrka under enat befäl. Styrkan och mandatet ska utvärderas ett år senare. Den amerikanska framgången begränsades av att många länder var fortsatt tveksamma till att bidra med trupp.

USA:s strategi där grundlagsfäderna skulle handplockas av Paul Bremer har mött stor kritik, bl.a. i en fatwa framlagd av den shiamuslimske storayatollan Ali Sistani. USA:s krav att författning ska utarbetas innan en folkvald och suverän regering utsetts kan komma att revideras. Detta skulle innebära att en suverän övergångsregering blir utsedd genom val i maj 2004 och blir installerad i juli. Därefter skulle en ny konstitution antas. Vidare vill USA garantera minoriteternas representation genom etniskt avgränsade valkretsar, i motsats till den shiamuslimska majoriteten som vill ha mer direkta, proportionella val. USA har deklarerat att även om Irak inte kommer att vara folkrättsligt ockuperat efter maktövergången till irakisk suveränitet kommer avsevärda amerikanska och andra utländska styrkor att stanna i landet.

Återuppbyggnad

Återuppbyggnadsarbetet har försvårats av den osäkra säkerhetssituationen i allmänhet och i synnerhet genom upprepade attacker på viktig infrastruktur, vattenrening och oljeproduktion. Situationen för civilbefolkningen präglas av stor osäkerhet.

Privatiseringar har utsatts för kritik såväl från iraker som från utländska kommentatorer. Den amerikanska strategin för att förändra den irakiska ekonomin har kritiserats med argument att en ockupant inte kan ändra i det ockuperade landets lagar. Kalkylerna för hur mycket återuppbyggnaden av Irak ska kosta har gradvis justerats uppåt.

Det är sannolikt att Säkerhetsrådets uppmaningar till ekonomiskt stöd har påverkat de potentiella givarländerna i samband med givarkonferensen i Madrid, 23–24 oktober. Många länder ansåg det fortfarande svårt att samarbeta med ockupationsmyndigheten CPA, men såg intresset av att stödja återuppbyggnaden som avgörande för deras beslut att bistå Irak ekonomiskt. Den amerikanska administrationen har tydligt markerat att Iraks skulder skrivs av. Diskussionen om skuldavskrivningar och bistånd har infekterats då det under hösten alltmer framgått att de stora projekten för återuppbyggnad kommer att läggas ut på företag från de länder som har stött angreppet på Irak.

Spänningar mellan minoriteter och grannländer

Norra Irak präglas av spänningar mellan kurder, araber och turkmener. Kurdiska grupper hade redan före krigsutbrottet i mars uppnått en hög grad av självbestämmande i norra Irak. Samtidigt har det sedan

DAVID GUTTENHEIDER/AP PHOTO/PRESSENS BILD

GP 8 april

En bild som sammanfattar kriget och innehåller de olika bildtyper som förekommer i studien. Pojken i förgrunden kan stå som symbol för barnen, för folket, för de drabbade irakerna. I bakgrunden en vitklädd man framför den tegelklädda husväggen. Mellan pojken och mannen ligger en soldat på marken och riktar sitt vapen mot något utanför bilden.

irakierna, den amerikanska och den internationella opinionen.

FN:s säkerhetsråd har i olika etapper bekräftat den utländska närvaron i Irak. Frankrike och övriga länder som motsatte sig det amerikanska angreppet har genom krav på resolutionernas utformning markerat att de fortfarande står fast vid sitt ogillande. Detta har skapat svårigheter att inom FN slå fast ramarna för den utländska närvaron i Irak.

En mer bestående ram för återuppbyggnadsarbetet, FN och det styrande rådet antogs av ett enigt säkerhetsråd i FN-resolution 1511, även kallad oktoberresolutionen. Viktiga markeringar gjordes genom att ockupationsmakten beskrevs som tillfällig och att det styrande rådet framhålls som ett förkroppsligande av staten Iraks självständighet. Resolutionen uppmanar

1990-talets mitt funnits turkiska styrkor i norra Irak. Turkmenerna bosatta i området motsätter sig ett självständigt Kurdistan och har ställt sig positiva till Turkiets förslag om att skicka fler soldater till Irak.

Turkiets parlament röstade 7 oktober för att skicka en turkisk trupp till Irak trots motstånd från det USA-stödda styrande rådet i Bagdad. I beslutet fanns det en förväntan att USA skulle slå till mot de kurdiska grupper från Turkiet som sökt skydd i norra Irak. Washington utfärdade efter parlamentsbeslutet löften om lånegarantier till Turkiet. Erbjudandet om turkiskt truppbidrag ska ses i ljuset av den försämring av relationerna mellan USA och Turkiet som skedde under våren. Turkiets nej till att låta amerikanerna använda turkiskt territorium som uppmarschområde inför angreppet mot Irak riskerade det tidigare starka amerikanska ekonomiska och politiska stödet till Turkiet. Med anledning av det starka motståndet från Iraks styrande råd beslutade Turkiet i början av november att inte sända trupper till Irak.

Attentat mot USA, FN och irakier

Grupper som bekämpar den amerikanska ockupationen har upprepade gånger angripit irakier som samarbetar med Paul Bremers administration, liksom utlänningar, amerikanska och brittiska soldater. Den 19 augusti utsattes FN-högkvarteret i Bagdad för ett bombattentat, där FN:s sändebud Sergio Vieira de Mello omkom. Ett stort bakslag för USA-administrationen och moderata shiamuslimska krafter var bilbomben den 29 augusti vid Alimoskén i Najaf då den viktige ledaren Muhammed Baqir al-Hakim dödades. Den 20 september genomfördes ett attentat där den kvinnliga folkrättsjuristen Aqila al-Hashimi, tillika medlem av Iraks styrande råd, avled. Den 27 oktober angreps Internationella rödakorskommitténs högkvarter i Bagdad.

Förövarna har varit ytterst återhållsamma med att ta på sig ansvar för attentaten eller ange motiv. Ockupationskoalitionens styrkor har svarat med att intensifiera jakten på eventuella utländska militanta grupper, sympatisörer till den gamla regimen och Saddam Hussein själv. Vidare har USA intensifierat ansträngningarna att irakifiera säkerhetsarbetet genom att utbilda fler irakiska poliser. Många bedömare utmålar demonteringen och avbathifieringen av den irakiska armén efter krigsslutet som ett misstag eftersom irakisk militär under amerikansk kontroll skulle kunna ha använts i säkerhetsansträngningarna.

Det förefaller troligt att Saddam Hussein före det amerikanska angreppet medvetet hade valt att avstå från traditionell krigföring och i stället byggt upp strukturer för långvarig gerillakrigföring. Graden av samordning är oklar. Det avgörande är att USA har misslyckats med att garantera säkerheten för de egna soldaterna, hjälporganisationer och den irakiska civilbefolkningen.

De ständiga attackerna har försvårat arbetet för hjälporganisationerna i Irak och därmed också för återuppbyggnadsarbetet under den närmaste framtiden. Under hösten har FN och Internationella röda korskommittén kallat hem all utländsk personal från

Bagdad. Ur Vita husets perspektiv är det angeläget att visa upp en klart förbättrad situation inför det kommande presidentvalet. Strategin är att truppedragningar ska kunna ske redan under våren 2004. USA pressas mellan den utmålade bilden av att läget är under kontroll och behovet av att utöka den militära insatsen för att krossa motståndet.

Saddam Hussein infångad

Den 10 december beslutade Iraks styrande råd att en specialtribunal ska inrättas i Irak för att åtala medlemmar av Saddam Husseins regim. Det förefaller inte troligt att tribunalen kommer att kopplas till FN på samma sätt som tribunalerna för Rwanda, f.d. Jugoslavien och Sierra Leone.

Den 13 december grep amerikanska och kurdiska soldater Saddam Hussein utanför Tikrit. Han kommer med största sannolikhet att ställas inför den tidigare inrättade specialtribunalen. Effekten för säkerhetsläget i Irak bedöms vara begränsad. Flera av de väpnade grupperna har deklarerat att deras angrepp kommer att fortsätta eftersom deras kamp inte var för Saddams återkomst till makten utan är en kamp mot ockupationen. Gripandet kan leda till att argumenten för ett påbörjande av tillbakadragande av amerikanska trupper stärks.

Det framgår att återuppbyggnaden av Irak avviker från motsvarande processer i Östtimor, i Afghanistan

JEROME DELAY/AP PHOTO/PRESSENS BILD

och på Balkanhalvön. FN:s roll är ytterst begränsad, såväl i upprätthållandet av säkerhet som i den civila återuppbyggnaden och rättsprocesserna mot det tidigare ledarskapet. Avgörande för Iraks framtid kommer att vara hur väl ockupationskoalitionens kan bekämpa det väpnade motståndet, vilken legitimitet den irakiska övergångsregeringen kommer att åtnjuta, i vilken takt som makt kan överföras till irakierna samt hur situationen för civilbefolkningen utvecklas. Resultatet kan sluta i allt från att arabvärlden får sin första demokrati till att Irak förfaller i än mer kaos och blir en bas för internationell terrorism. ●

GP 10 april

En mer symbolisk bild får man leta efter. Då statyn av Saddam Hussein föll kunde alla se att hans tid som Iraks ledare var till ända. Denna och liknande bilder kan jämföras med dokumentationen av alla de statyer av forna kommunistledare som föll eller togs ner runt om i Östeuropa i början av 1990-talet.